

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

પ્રેમ સિંહ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

બીરબલ અને અન્ય

૨ મે, ૨૦૦૬

[ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એસ. બી. સિંહા અને ન્યાયમૂર્તિ શ્રી પી. કે.

બાલાસુબ્રમણ્યન]

મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમ/સમય મર્યાદા અધિનિયમ; અનુચ્છેદ

૨૭,૩૦ અને ૫૯:

વિવાદમાં રહેલી જમીનના સંદર્ભમાં સગીર દ્વારા કથિત રીતે તેને પુખ્ત

તરીકે દર્શાવીને વેચાણ કરારનો અમલ – મિલકતમાં સહ-ભાગીદાર હોવાનો

દાવો કરીને જમીનની ઘોષણા અને વિભાજન માટે પાછળથી દાવો દાખલ કરવો – ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા સમયમર્યાદા મુજબ દાવો ફગાવી દેવામાં આવ્યો – વેચાણ દસ્તાવેજને શરૂઆતથી જ રદબાતલ ઠેરવીને અપીલ કોર્ટે અપીલ મંજૂર કરી કારણ કે તે વિકેતા જ્યારે સગીર હતો ત્યારે તેની સાથે છેતરપિંડી કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો – હાઈકોર્ટ દ્વારા સમર્થન – અપીલ પર, ઠરાવ્યું:જોકે સમય મર્યાદા અધિનિયમ ઉપાયને પ્રપર પ્રતિબંધ મૂકે છે પરંતુ તે મિલકતના કબજા માટે દાવો દાખલ કરવાના અધિકારને સમાપ્ત કરતું નથી – આ અધિનિયમ એવી જોગવાઈઓ સૂચવે છે કે નિર્ધારિત સમયગાળો પૂર્ણ થયા પછી, દાવો દાખલ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવશે – નોંધાયેલા દસ્તાવેજ વિશે ધારણા એ છે કે તે માન્ય રીતે અમલમાં મુકાયો છે – સાબિતીની જવાબદારી એવી વ્યક્તિ પર રહેશે જે ધારણાને રદિયો આપવા માટે પુરાવા રજૂ કરે છે – વિકેતા ધારણાને રદિયો આપવામાં નિષ્ફળ ગયો કારણ કે તેણે નિર્ધારિત મર્યાદા સમયગાળામાં વેચાણ દસ્તાવેજના અમલ સામે દાવો દાખલ કર્યો ન હતો – તેથી, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા દાવાને મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો – ચોક્કસ રાહત અધિનિયમ – કલમ ૩૧.

આ અપીલમાં નિર્ણય લેવા માટે જે પ્રશ્ન ઉભો થયો તે એ હતો કે શું સગીર દ્વારા કરવામાં આવેલા વેચાણ દસ્તાવેજને રદ કરવા માટે દાખલ કરાયેલા

દાવામાં સમય મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની અનુચ્છેદ ૫૯ ની જોગવાઈ લાગુ પડશે.

અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી હતી કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ ૦૧/૧૨/૧૯૬૧ ના વેચાણ દસ્તાવેજને રદ કરવા માટે ૨૪/૦૯/૧૯૭૯ ના રોજ દાવો દાખલ કર્યો હતો, જે સ્પષ્ટપણે મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હતો; વેચાણ દસ્તાવેજને રદ કરવાની મર્યાદાનો સમયગાળો, તે તારીખથી શરૂ થયો હતો જ્યારે તેણે પુખ્તતા પ્રાપ્ત કરી હતી; એ પણ ધારી લઈએ કે અપીલ કોર્ટના તારણો સાચા હતા કે પ્રતિવાદી નં. ૧, ૧૯૬૧ માં લગભગ ૧૨ વર્ષની ઉંમરના હતા અને તેમણે ૧૯૬૯ માં પુખ્તતા પ્રાપ્ત કરી હતી, તેમણે ત્યારબાદ ત્રણ વર્ષની અંદર દાવો દાખલ કરવો જરૂરી હતો; અને અપીલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટે દસ્તાવેજ પુરાવાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયા જે સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ વેચાણ દસ્તાવેજના અમલની તારીખે પુખ્ત હતો.

પ્રતિવાદીઓએ રજૂઆત કરી હતી કે વેચાણ દસ્તાવેજના અમલની તારીખે, પ્રતિવાદી નંબર ૧ સગીર હોવાથી, સમય મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૫૯ લાગુ પડશે નહીં; અને જ્યારે વ્યવહાર રદબાતલ હોય, ત્યારે કોઈપણ સમયે દાવો દાખલ કરી શકાય છે અને સમય મર્યાદા કાયદાની જોગવાઈઓ આકર્ષિત થતી નથી.

અપીલને મંજૂરી આપતા અદાલતે

ઠરાવેલ કે:૧.૧ મર્યાદા એ રીપોઝનો કાયદો છે.તે સામાન્ય રીતે ઉપાયને પ્રતિબંધિત કરે છે, પરંતુ અધિકારને નાબૂદ કરતું નથી.ઉપરોક્ત નિયમનો એકમાત્ર અપવાદ સમય મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ના અનુચ્છેદ ૨૭ માં જોવા મળે છે, જેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોઈપણ મિલકતના કબજા માટે દાવો દાખલ કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિ સુધી મર્યાદિત, તેના દ્વારા નિર્ધારિત સમયગાળાના નિર્ધારણ પર, આવી મિલકત પરનો તેનો અધિકાર નાબૂદ કરવામાં આવશે.

[૬૯૬-એચ; ૬૯૭-એ]

૧.૨.સમય મર્યાદા અધિનિયમના અનુચ્છેદ ૫૯ ખાસ કરીને ત્યારે લાગુ પડે છે જ્યારે છેતરપિંડી અથવા ભૂલના આધારે રાહતનો દાવો કરવામાં આવે.તે ફક્ત તેના ક્ષેત્રમાં છેતરપિંડીભર્યા વ્યવહારોનો સમાવેશ કરે છે જે રદ કરી શકાય તેવા વ્યવહારો છે.

[૬૯૭-સી]

૧.૩.જ્યારે દસ્તાવેજ માન્ય હોય, ત્યારે તેને રદ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.જ્યારે કોઈ દસ્તાવેજ શરૂઆતમાં રદબાતલ હોય, ત્યારે તેને અલગ રાખવા માટેનો હુકમનામું જરૂરી રહેશે નહીં કારણ કે કાયદાની નજરમાં તે અમાન્ય છે, કારણ કે તે રદબાતલ હશે.જો કે, એકવાર વાદી દ્વારા વ્યવહાર રદ કરવા માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવે, તો તે અનુચ્છેદ ૫૯ દ્વારા સંચાલિત થશે.જો અનુચ્છેદ ૫૯ આકર્ષાય નહીં, તો બાકીનાઅનુચ્છેદ હશે.

[૬૯૭-જી-એચ; ૬૯૮-એ]

૧.૪.અનુચ્છેદ ૫૯ ત્યારે લાગુ પડશે જ્યારે બળજબરી, અયોગ્ય પ્રભાવ, ગેરઉપયોગ અથવા છેતરપિંડી જે વાદી દાવો કરે છે તે સાબિત કરવાની જરૂર હોય.આવા દસ્તાવેજોના કિસ્સામાં અનુચ્છેદ ૫૯ લાગુ પડશે.તેથી, જ્યાં દસ્તાવેજ પ્રથમ દષ્ટિએ માન્ય હોય ત્યાં તે લાગુ પડશે.તે માત્ર એવા સાધનોને જ લાગુ પડશે નહીં જે અનુમાનિત રીતે અમાન્ય હોય.[૬૯૮-બી]

ઉત્ત્રી અને અન્ય વિરુદ્ધ કુંચી અમ્મા અને અન્યો, (૧૮૯૧) આઈએલઆર **XIV** મદ્રાસ ૨૬ અને શીઓ શંકર ગિર વિરુદ્ધ રામ શેવક ચૌધરી અને અન્યો, (૧૮૯૭) આઈએલઆર **XXIV** કલકત્તા ૭૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૧.૫ જો વાદી પાસે મિલકતનો કબજો હોય, તો તે એવી ઘોષણા માટે દાવો દાખલ કરી શકે છે કે દસ્તાવેજ તેના પર બંધનકર્તા નથી, પરંતુ જો તે તેના કબજામાં ન હોય, તો રદબાતલ વ્યવહાર હેઠળ પણ, પ્રતિકૂળ કબજા દ્વારા અધિકારનો દાવો કરી શકાય છે.આમ, એવી દલીલ કરવી યોગ્ય નથી કે વ્યવહાર રદબાતલ ગણવામાં આવે તો મર્યાદા કાયદાની જોગવાઈઓ લાગુ થશે નહીં.

[૬૯૮-ડી]

૨ એવી ધારણા છે કે નોંધાયેલ દસ્તાવેજ માન્ય રીતે અમલ થયેલ છે.તેથી, નોંધાયેલ દસ્તાવેજ, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, કાયદામાં માન્ય રહેશે.આમ, સાબિતીની જવાબદારી એવી વ્યક્તિ પર રહેશે જે ધારણાને રદિયો આપવા માટે પુરાવા તરફ દોરી જાય છે.તાત્કાલિક કિસ્સામાં, પ્રતિવાદી નંબર ૧ ઉપરોક્ત ધારણાને રદિયો આપી શક્યો નથી.[૭૦૦-એચ; ૭૦૧-એ]

નિંગાવા વિરુદ્ધ બાયરાપ્પા શિદ્ધપ્પા હિરેબ્રાબનાર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૮) એસસી ૯૫૬; પોન્નમ્મા પિલ્લઈ ઈન્દિરા પિલ્લઈ વિરુદ્ધ પક્ષનાભન ચન્નર કેશવન ચન્નર અને અન્યો, (૧૯૬૮) કે. એલ. ટી. ૬૭૩ :એ.આઈ.આર. (૧૯૬૯) કેરળ ૧૬૩; પી. સી. કે. મુથિયા ચેટ્ટિયાર અને અન્યો વિરુદ્ધ વી. ઈ. એસ. ષણ્મુઘમ ચેટ્ટિયાર (મૃત) અને અન્યો, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૯) એસ.સી. ૫૫૨; સાઉન્ડર (વિલ ઓફ રોઝ મૌડ

ગાલાઈ, મૃત) વિરુદ્ધ ઍંગ્લિયા બિલ્ડિંગ સોસાયટી, (૧૯૭૧) ૧ એ.સી. ૧૦૦૪ અને બલવંત એન. વિશ્વામિત્ર અને અન્યો વિરુદ્ધ યાદવ સદાશિવ મુલે (મૃત) કાનૂની પ્રતિનીધિ અને અન્યો દ્વારા, [૨૦૦૪] ૮ એસ.સી.સી. ૭૦૬, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૩. જો વાદી દ્વારા કોઈ

દસ્તાવેજનો અમલ થયેલ હોય અને તે સગીર હતો અને તે દસ્તાવેજ રદબાતલ હતો, તેની પાસે મિલકતને કથિત રીતે તેના હેઠળ પહોંચાડવા માટે દાવો દાખલ કરવા માટે બે વિકલ્પો હતા.તેઓ દસ્તાવેજના ૧૨ વર્ષની અંદર અથવા બહુમતી પ્રાપ્ત કર્યાના ૩ વર્ષની અંદર દાવો દાખલ કરી શકે છે.અહીં, વાદીએ દસ્તાવેજના ૧૨ વર્ષની અંદર અથવા પુખ્તતા પ્રાપ્ત કર્યાના ૩ વર્ષની અંદર દાવો કર્યો ન હતો.તેથી, મુકદ્દમાને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હોવાનું યોગ્ય રીતે માનવામાં આવ્યું હતું.[૭૦૧-બી]

દિવાની મૂળ અધિકારક્ષેત્ર:સિવિલ અપીલ નંબર ૨૪૧૨/૨૦૦૬.

એમ. પી. ની હાઈકોર્ટના ૦૨/૦૯/૨૦૦૨ ના ચુકાદા/આદેશમાંથી, સિવિલ સેકન્ડ અપીલ નંબર ૮/૧૯૯૮ માં ગ્વાલિયર બેન્ચ.

અપીલકર્તાઓ માટે એસ. કે. ગંભીર, એચ. કે. પુરી, ઉદ્દિષ્ટવાલ બેનર્જી,
એસ. કે. પુરી, પ્રિયા પુરી અને વી. એમ. ચૌહાણ.

પ્રતિવાદીઓ માટે નરેશ કૌશિક, શિલ્પા ચૌહાણ, એસ. સી. ગુપ્તા, ડી. કે.
શર્મા અને લલિતા કૌશિક.

અદાલતનો ચુકાદો આમના દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એસ. બી. સિન્હા.પરવાનગી મંજૂર.

જબલપુર સિવિલ સેકન્ડ અપીલ નંબર ૮/૧૯૯૮ માં મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટ
દ્વારા ૦૨/૦૮/૨૦૦૨ ના રોજ પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને આદેશમાંથી
ઉદ્ભવેલી આ અપીલમાં વેચાણ દસ્તાવેજને રદ કરવા માટે દાખલ કરાયેલા
દાવામાં સમય મર્યાદા કાયદાના અનુચ્છેદ ૫૮ ની જોગવાઈ લાગુ પડશે કે કેમ તે
પ્રશ્ન છે.

અહીં પ્રતિવાદી નંબર ૧ એ ૧૯ વીઠા અને ૧૨ બિશ્વાસ ધરાવતી
જમીનની ઘોષણા અને ભાગલા માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો, જેમાં તેણે પોતે
પ્રતિવાદી સાથે સહ-હિસ્સેદાર હોવાનો દાવો કર્યો હતો.એક મિહિલાલ ભિંડ

જિલ્લાના આખાડા ગામમાં આવેલી વિવિધ ખસરા નંબરની સૂટ જમીનનો માલિક હતો.ઉપરોક્ત દાવો વાદી-પ્રતિવાદી નંબર ૧ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તેમના પિતા છેડીલાલ ખસરા નંબર ૫૧૬ માં ૬ બિસ્વા માપની બીજી જમીનના માલિક ઉપરાંત તેમાં હિસ્સો ધરાવતા હતા.છેદિલાલનું ૧૯૫૦માં અવસાન થયું હતું.તેની પત્નીનું પણ ટૂંક સમયમાં અવસાન થયું હતું.તેના પિતાના મૃત્યુ સમયે, વાદી-પ્રતિવાદી નંબર ૧ સગીર હતો.તેમણે અપીલ નંબર ૪-લાલ બિહારી સાથે રહેવાનું શરૂ કર્યું.તેણે કથિત રીતે ખસરા નંબર ૫૧૬ના સંદર્ભમાં બાબુ સિંહ અને ટેક સિંહને ૭,૦૦૦/- રૂપિયામાં ૬ બિસ્વાના વેચાણના કરારને અમલમાં મૂક્યો હતો.વેચાણ પત્રમાં તેમની ઉંમર ૨૬ વર્ષ દર્શાવવામાં આવી હતી.૧૭/૦૮/૧૯૭૯ ના રોજ, તેમણે કથિત રીતે માહિતી એકત્રિત કરી હતી કે ખસરા નંબર ૫૧૬ હેઠળની જમીન તેમણે ઉપરોક્ત વ્યક્તિઓને વેચી દીધી હોવાનું માનવામાં આવે છે.ત્યારબાદ તેણે ૨૪/૦૯/૧૯૭૯ પર દાવો દાખલ કર્યો હતો.અપીલકર્તાએ અહીં દલીલ કરી હતી કે દાવો સમય મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત છે.પ્રતિવાદી નંબર ૧ ના ઉપરોક્ત દાવાને ટ્રાયલ કોર્ટે ૨૯/૦૪/૧૯૮૫ ના રોજના ચુકાદા અને હુકમનામું દ્વારા ફગાવી દીધો હતો જેમાં દાવો સમય મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હોવાનું ઠરાવ્યું હતું.તેની સામે વાદી દ્વારા અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી.પહેલી અપીલ કોર્ટે ૧૧/૧૨/૧૯૮૭ ના ચુકાદા અને હુકમનામું દ્વારા ઠરાવ્યું કે ઉપરોક્ત વેચાણ દસ્તાવેજ વાદી સાથે છેતરપિંડી કરીને અમલમાં

મૂકવામાં આવ્યો હતો, જે સંબંધિત સમયે સગીર હતો અને ઉપરોક્ત વેચાણ દસ્તાવેજ, આમ, તાત્કાલિક રદબાતલ હોવાથી, સમય મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ના અનુચ્છેદ ૫૯ માં જોગવાઈ મુજબ, પુખ્તતા પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ત્રણ વર્ષની મર્યાદા, તાત્કાલિક કેસમાં લાગુ પડશે નહીં. અહીં અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી અપીલને ૦૨/૦૯/૨૦૦૨ ના વિવાદિત ચુકાદા દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એસ. કે. ગંભીરે આ અપીલના સમર્થનમાં દલીલ કરી હતી કે:

i) અહીં પ્રતિવાદી નંબર ૧ એ ૦૧/૧૨/૧૯૬૧ ના વેચાણ દસ્તાવેજને રદ કરવા માટે ૨૪/૦૯/૧૯૭૯ ના રોજ દાવો દાખલ કર્યો હતો તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, તે સ્પષ્ટપણે મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હતું;

ii) વાદી દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, ઉપરોક્ત વેચાણ દસ્તાવેજ રદ કરવા માટેની મર્યાદાનો સમયગાળો ૨૨/૦૮/૧૯૭૯ થી શરૂ થયો ન હતો, પરંતુ તે તારીખથી શરૂ થયો હતો જ્યારે તેણે બહુમતી પ્રાપ્ત કરી હતી;

(૩) એ ધારીને પણ કે વિદ્વત અપીલીય અદાલતના તારણો સાચા હતા કે પ્રતિવાદી નંબર ૧ ની ઉંમર ૧૯૬૧ માં લગભગ ૧૨ વર્ષની હતી અને તેણે વર્ષ ૧૯૬૯ માં બહુમતી પ્રાપ્ત કરી હતી, તેણે ત્યારબાદ ત્રણ વર્ષમાં દાવો દાખલ કરવો જરૂરી હતો.

(iv) અપીલીય અદાલત તેમજ ઉચ્ચ અદાલત પણ દસ્તાવેજી પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી હતી, જેણે સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કર્યું હતું કે પ્રતિવાદી નંબર ૧ વેચાણના ઉપરોક્ત ડીડના અમલની તારીખે મેજર હતો.

બીજી તરફ પ્રતિવાદીઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી નરેશ કૌશિકે રજૂઆત કરી હતી કે

i) વેચાણના કહેવાતા ખતને અમલમાં મૂકવાની તારીખે, પ્રતિવાદી નંબર ૧ સગીર હોવાથી, સમય મર્યાદા અધિનિયમના અનુચ્છેદ ૫૯ નો કોઈ ઉપયોગ થશે નહીં;

(ii) જ્યારે વ્યવહાર રદબાતલ હોય, કારણ કે દાવો કોઈપણ સમયે દાખલ કરી શકાય છે, ત્યારે સમય મર્યાદા અધિનિયમની જોગવાઈઓ આકર્ષાય નહીં.

આ માટે બલપંત એન. વિશ્વામિત્ર અને અન્ય વિરુદ્ધ ચાદવ સદાશિવ મુલે (મૃત) વતી કાનૂની પ્રતિનિધિઓ અને અન્ય (૨૦૦૪) ૮ એસસીસી ૭૦૬ દ્વારા પર મજબૂત આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

પક્ષકારોની દલીલોને ધ્યાનમાં રાખીને ટ્રાયલ કોર્ટે અનેક મુદ્દાઓ તૈયાર કર્યા હતા. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ ઇશ્યૂ નંબર ૪ નીચે મુજબ છે:

"૪.શું દાવો મર્યાદાના સમયગાળાની અંદર છે?

વિદ્ધત ટ્રાયલ કોર્ટને જાણવા મળ્યું કે ૦૧/૧૨/૧૯૬૧ પર, જ્યારે વેચાણના ખતનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે પ્રતિવાદી નંબર ૧ ની ઉંમર લગભગ ૧૨ વર્ષની હતી. જો કે, ટ્રાયલ કોર્ટે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે વાદી-પ્રતિવાદી નંબર ૧ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો કે તેણે ડીડ ઓફ સેલના

કથિત કપટપૂર્ણ અમલની જાણકારી માત્ર ૨૨/૦૮/૧૯૭૯ પર જ મેળવી હતી.ઉપરોક્ત તારણના આધારે દાવો મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું.

બીજી બાજુ, વિદ્વાન પ્રથમ અપીલ અદાલતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે દાવો સમય મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી.

ઉચ્ચ અદાલતે પણ, અહીં અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, વિવાદિત ચુકાદાને કારણે, પ્રથમ અપીલ અદાલતના ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું હતું.

મર્યાદા એ આરામનો કાયદો છે.તે સામાન્ય રીતે ઉપાયને પ્રતિબંધિત કરે છે, પરંતુ અધિકારને નાબૂદ કરતું નથી.ઉપરોક્ત નિયમનો એકમાત્ર અપવાદ સમય મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૨૭માં જોવા મળે છે, જેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોઈ પણ મિલકત પર કબજો કરવા માટે દાવો કરવા માટે કોઈ પણ વ્યક્તિ સુધી મર્યાદિત સમયગાળાના નિર્ધારણ પર, આવી મિલકત પરનો તેનો અધિકાર નાબૂદ કરવામાં આવશે.

મર્યાદા કાયદાની જોગવાઈઓ દ્વારા વિચાર્યા મુજબ અધિકારની નાબૂદી, તમામ પ્રકારના દાવાઓમાં પ્રથમ દૃષ્ટિએ આકર્ષિત થશે. અનુચ્છેદો દ્વારા સૂચવ્યા મુજબ સમય મર્યાદા અધિનિયમ સાથે જોડાયેલી અનુસૂચિમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે નિયત સમયગાળો પૂરો થયા પછી દાવાની સ્થાપના પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવશે. સમય મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૩ માં એવી જોગવાઈ છે કે પ્રતિવાદી દ્વારા કોઈપણ બચાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે નહીં તે હકીકતને ધ્યાનમાં લીધા વિના, જો દાવો મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હોવાનું જણાય, તો દરેક દાવો, અપીલ અને નિર્ધારિત સમયગાળા પછી કરવામાં આવેલી દરેક અરજી રદ કરવામાં આવશે.

સમય મર્યાદા અધિનિયમના અનુચ્છેદ ૫૯ ખાસ કરીને ત્યારે લાગુ પડે છે જ્યારે છેતરપિંડી અથવા ભૂલના આધારે રાહતનો દાવો કરવામાં આવે. તે ફક્ત તેના કપટપૂર્ણ વ્યવહારોને આવરી લે છે જે રદબાતલ વ્યવહારો છે.

દસ્તાવેજ રદ કરવાનો દાવો ચોક્કસ રાહત કાયદાની કલમ ૩૧ ની જોગવાઈઓ પર આધારિત છે, જે નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૩૧ જ્યારે રદ કરવાનો આદેશ આપવામાં આવી શકે છે.--(૧)
કોઈપણ વ્યક્તિ જેની સામે લેખિત દસ્તાવેજ રદબાતલ અથવા
રદબાતલ છે, અને જેને વાજબી શંકા છે કે જો આવું દસ્તાવેજ
બાકી રહે તો તેને ગંભીર ઈજા થઈ શકે છે, તો તે તેને રદબાતલ
અથવા રદબાતલ જાહેર કરવા માટે દાવો કરી શકે છે; અને કોર્ટ,
તેના વિવેકબુદ્ધિથી, તેનો ચુકાદો આપી શકે છે અને તેને
સોંપવાનો અને રદ કરવાનો આદેશ આપી શકે છે.

(૨) જો દસ્તાવેજ ભારતીય નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૦૮ હેઠળ
નોંધાયેલ હોય, તો કોર્ટ તેના હુકમનામાની એક નકલ તે
અધિકારીને પણ મોકલશે જેની ઓફિસમાં દસ્તાવેજ નોંધાયેલ
હોય; અને આવા અધિકારીએ તેના પુસ્તકોમાં સમાવિષ્ટ
દસ્તાવેજની નકલ પર તેના રદ થવાની હકીકત નોંધવી જોઈએ.

આમ, વિશિષ્ટ રાહત અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૩૧ રદબાતલ અને
રદબાતલ બંને દસ્તાવેજોનો ઉલ્લેખ કરે છે.તે વિવેકાધીન રાહત પૂરી પાડે છે.

જ્યારે દસ્તાવેજ માન્ય હોય, ત્યારે તેને રદ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.જ્યારે કોઈ દસ્તાવેજ શરૂઆતમાં રદબાતલ હોય, ત્યારે તેને અલગ રાખવા માટેનો હુકમનામું જરૂરી રહેશે નહીં કારણ કે કાયદાની નજરમાં તે અમાન્ય છે, કારણ કે તે રદબાતલ હશે.

જો કે, એકવાર વાદી દ્વારા વ્યવહાર રદ કરવા માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવે, તો તે અનુચ્છેદ ૫૯ દ્વારા સંચાલિત થશે.જો અનુચ્છેદ ૫૯ આકર્ષાય નહીં, તો બાકીના અનુચ્છેદ હશે.

અનુચ્છેદ ૫૯ ત્યારે લાગુ પડશે જ્યારે બળજબરી, અયોગ્ય પ્રભાવ, ગેરઉપયોગ અથવા છેતરપિંડી જે વાદી દાવો કરે છે તે સાબિત કરવાની જરૂર હોય. અનુચ્છેદ ૫૯ આવા દસ્તાવેજના કિસ્સામાં લાગુ થશે.તેથી, જ્યાં દસ્તાવેજ પ્રથમ દૃષ્ટિએ માન્ય હોય ત્યાં તે લાગુ થશે.તે માત્ર એવા દસ્તાવેજને જ લાગુ પડશે નહીં જે અનુમાનિત રીતે અમાન્ય હોય.[જુઓ ઉન્ની અને અન્ય વિરુદ્ધ કુંચી અમ્મા અને અન્ય (૧૮૯૧) આઈએલઆર XIV મદ્રાસ ૨૬) અને શેઓ શંકર ગીર વિરુદ્ધ રામ શેવક ચૌધરી અને અન્ય [(૧૮૯૭) આઈએલઆર XXIV કલકત્તા ૭૭].

સમય મર્યાદા કાયદાના અનુચ્છેદ ૫૯ ના કારણે, કાર્યક્ષેત્રને જૂના કલમ ૯૧/૧૯૦૮ કાયદાથી વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યું છે તે બાબતમાં કોઈ વિવાદ નથી. અનુચ્છેદ ૫૯ ના કારણે, અનુચ્છેદ ૯૧ અને ૧૧૪/૧૯૦૮ કાયદામાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને જોડવામાં આવી હતી.

જો વાદી પાસે મિલકતનો કબજો હોય, તો તે એવી ઘોષણા માટે દાવો દાખલ કરી શકે છે કે દસ્તાવેજ તેના પર બંધનકર્તા નથી, પરંતુ જો તે તેના કબજામાં ન હોય, તો રદબાતલ વ્યવહાર હેઠળ પાણ, પ્રતિકૂળ કબજા દ્વારા અધિકારનો દાવો કરી શકાય છે.આમ, એવી દલીલ કરવી યોગ્ય નથી કે જો વ્યવહાર રદબાતલ ગણવામાં આવે તો સમય મર્યાદા કાયદાની જોગવાઈઓ બિલકુલ લાગુ પડશે નહીં.

પ્રતિવાદી નંબર ૧ એ એવો આરોપ મૂક્યો નથી કે દસ્તાવેજના પ્રકાર અંગે તેમની સાથે કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.તેમના જણાવ્યા અનુસાર, તેની સામગ્રીના સંદર્ભમાં કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.

નિંગાવા વિરુદ્ધ બાયરાપ્પા શિદ્ધપ્પા હિરેબ્રાબનાર એન્ડ ઓર્સ [એ. આઈ. આર. ૧૯૬૮ એસ. સી. ૯૫૬] માં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે દસ્તાવેજના પાત્રના સંદર્ભમાં કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત રદબાતલ છે પરંતુ દસ્તાવેજની સામગ્રીના સંદર્ભમાં કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત રદબાતલ છે:

"જો માત્ર દસ્તાવેજની સામગ્રી વિશે જ નહીં પરંતુ તેના પાત્ર વિશે પણ કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત કરવામાં આવે તો કાનૂની સ્થિતિ અલગ હશે. સત્તાવાળાઓ દસ્તાવેજના સ્વરૂપ વિશે કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત અને તેની સામગ્રી વિશે કપટપૂર્ણ ખોટી રજૂઆત વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત કરે છે. પહેલાના સંદર્ભમાં, એવું માનવામાં આવ્યું છે કે વ્યવહાર રદબાતલ છે, જ્યારે પછીના કિસ્સામાં, તે માત્ર રદબાતલ છે "

તે કિસ્સામાં, છેતરપિંડી કરવામાં આવી હોવાનું જણાયું હતું અને એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાને તેના પર આચરવામાં આવતી છેતરપિંડી વિશે જાણ થયા પછી થોડા દિવસોમાં દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, તે રદબાતલ હતો. જો કે, એવું માનવામાં આવ્યું હતું:

"ભારતીય મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૯૧ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જે દસ્તાવેજ માટે અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી (અને કાયદાની કોઈ અન્ય જોગવાઈ કેસના સંજોગોને લાગુ પડતી નથી) તેને અલગ રાખવાનો દાવો ત્રણ વર્ષની મર્યાદાને આધિન રહેશે જે ત્યારે શરૂ થાય છે જ્યારે વાદીને દસ્તાવેજ રદ કરવા અથવા અલગ રાખવાનો હક આપતા તથ્યો તેને ખબર હોય.વર્તમાન કેસમાં, ટ્રાયલ કોર્ટને પુરાવાઓની તપાસ પર જાણવા મળ્યું છે કે ભેટ દસ્તાવેજના અમલના સમયે જ, ભૂતપૂર્વ. જપ અપીલકર્તા જાણતો હતો કે તેના પતિએ તેના પર અનુચિત પ્રભાવ દ્વારા તડવલગા ગામના સર્વેક્ષણ પ્લોટ નંબર ૪૦૭/૧ અને ૪૦૮/૧ તેને પહોંચાડવા દબાણ કર્યું હતું.ટ્રાયલ કોર્ટનો નિષ્કર્ષ અપીલકર્તાની પોતાની સાક્ષી દરમિયાનની કબૂલાત પર આધારિત છે.ટ્રાયલ કોર્ટના આ તારણને ધ્યાનમાં રાખીને તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી તડાવલગા ગામના પ્લોટ નંબર ૪૦૭/૧ અને ૪૦૮/૧ નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અપીલકર્તાનો દાવો મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૯૧ હેઠળ પ્રતિબંધિત છે.

પોન્નમ્મા પિલ્લઈ ઇન્દિરા પિલ્લઈ વિરુદ્ધ પદ્મનાભન ચન્નર કેશવન ચન્નર અને અન્યો [૧૯૬૮ કે. એલ. ટી. ૬૭૩:એ. આઈ. આર. ૧૯૬૮ કેરળ ૧૬૩],

કેરળ હાઈકોર્ટની સંપૂર્ણ ખંડપીઠે, સમય મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૦૮ની કલમ ૬ અને ૮ની અસરને ધ્યાનમાં લેતા નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

"જ્યારે કાયદો જૂથના એક સભ્યને અન્ય સભ્યોની સંમતિ વિના માન્ય મુક્તિ આપવાની ક્ષમતા આપે છે, જેમાં સંયુક્ત રીતે તેમની જવાબદારી (આ કિસ્સામાં અતિક્રમણ કરાયેલી મિલકતોને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે) શામેલ છે, ત્યારે જૂથના બધા સભ્યો અપંગતા હેઠળ બંધ થઈ ગયા હોય તેવા કેસથી અલગ રીતે કેસને ધ્યાનમાં લેવાનું કોઈ કારણ નથી, જેમાં તેમાંથી કોઈ પણ અન્યની સંમતિ વિના મુક્તિ આપવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરે છે, સિવાય કે પહેલા કિસ્સામાં જૂથની મુક્તિ આપવાની અક્ષમતા બંધ થઈ જાય છે, જ્યારે જૂથનો એક સભ્ય અન્યની સંમતિ વિના તે આપવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરે છે; જ્યારે બીજા કિસ્સામાં જૂથની મુક્તિ આપવાની અક્ષમતા ફક્ત ત્યારે જ બંધ થાય છે જ્યારે અપંગતા હેઠળની છેલ્લી વ્યક્તિ તેના હેઠળ બંધ થઈ જાય છે. જેમ આપણે કહ્યું છે તેમ, જો પછીના કિસ્સામાં દાવો દાખલ થવો જ જોઈએ, તો તેમાંથી છેલ્લો અપંગતા હેઠળ બંધ થયાના ત્રણ વર્ષની અંદર દાવો દાખલ કરવો જ જોઈએ, તો આપણે કોઈ કારણ સમજી શકતા નથી કે પહેલામાં, દાવો તે જ સમયગાળાની અંદર દાખલ

કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે, બંને કિસ્સાઓમાં વાસ્તવિક અપંગતા એ જૂથની સંયુક્ત રીતે તેમની જવાબદારી નિભાવવાની અસમર્થતા છે, જો કે તે જૂથમાં બધા અથવા કેટલાકની લઘુમતી, મૂર્ખતા અથવા ગાંડપણમાંથી ઉદભવે છે; અને એક કિસ્સામાં જ્યારે જૂથમાંથી એક વ્યક્તિની સંમતિ વિના ડિસ્ચાર્જ કરવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે અપંગતા બંધ થાય છે. અન્ય, અને બીજામાં જ્યારે જૂથમાં બધા સંયુક્ત રીતે સ્વાવ આપવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરે છે. કાયદાનો આત્મા તર્ક છે અને જો બે કિસ્સાઓ વચ્ચે ભેદ દર્શાવવાનું કોઈ કારણ ન હોય, તો કલમ ૮ માં "અપંગતાનો અંત" અભિવ્યક્તિના ક્ષેત્રનું કડક પાલન, જે કલમ ૬ માં ઉલ્લેખિત અપંગતા સુધી મર્યાદિત છે, તે વિધાનસભાના ઉદ્દેશ્ય અને હેતુને સમજવા માટે શ્રેષ્ઠ માધ્યમ ન હોઈ શકે.

ફરી એકવાર પીસીકે મુશ્કેલી યેટ્ટીયાર અને અન્ય વિરુદ્ધ વીઈએસ ષણમુગમ યેટ્ટીયાર (મૃત) અને અન્ય [એઆઈઆર ૧૯૬૯ એસસી ૫૫૨] માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે છેતરપિંડીના કિસ્સામાં પણ મર્યાદા કાયદો લાગુ પડશે.

{આ પણ જુઓ સાઉન્ડર (એંગલીયા બિલ્ડીંગ સોસાયટી વિરુદ્ધ રોઝ મૉડ ગેલીના વિલના એકિઝક્યુટ્રિક્સ, મૃતક) [૧૯૭૧] ૧ એસી ૧૦૦૪}

બલવંત એન. વિશ્વામિત્ર અને અન્ય વિરુદ્ધ યાદવ સદાશિવ મુલે (મૃત) કાનૂની પ્રતિનિધિઓ અને અન્યો દ્વારા [(૨૦૦૪) ૮ એસસીસી ૭૦૬] કેસમાં, આ કોર્ટે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે રદબાતલ હુકમનામું અમલ અથવા કોલેટરલ કાર્યવાહીમાં પણ પડકારી શકાય છે:

"આપણી વિચારણા માટે જે મુખ્ય પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે એ છે કે શું ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમનામું "રદબાતલ" અને "રદબાતલ" કહી શકાય.અમારા મતે, આ મુદ્દા પરનો કાયદો સારી રીતે પતાવટ થયેલ છે.રદબાતલ હુકમનામું અને ખોટો, ખોટો, અનિયમિત કે કાયદા અનુસાર ન હોય તેવા હુકમનામું વચ્ચેનો તફાવત અવગણી શકાય નહીં કે અવગણી શકાય નહીં.જ્યાં કોઈ અદાલત પાસે હુકમનામું પસાર કરવામાં અથવા આદેશ આપવા માટે સહજ અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ હોય, ત્યાં આવી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમનામું અથવા આદેશ અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો, અમાન્ય અને રદબાતલ રહેશે.અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની ખામી

મામલાના મૂળ સુધી જાય છે અને હુકમનામું પસાર કરવા અથવા આદેશ આપવા માટે અદાલતના અધિકાર પર પ્રહાર કરે છે.આવી ખામીને હંમેશા મૂળભૂત અને મૂળભૂત ગણવામાં આવે છે અને અદાલત અથવા કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી સત્તા દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમનામું અથવા આદેશ રદબાતલ છે.આવા હુકમનામા અથવા આદેશની માન્યતાને કોઈપણ તબક્કે પડકારવામાં આવી શકે છે, અમલ અથવા કોલેટરલ કાર્યવાહીમાં પણ.

આ મામલાનું એક બીજું પાસું પણ છે.

એવી ધારણા છે કે નોંધાયેલ દસ્તાવેજ માન્ય રીતે ચલાવવામાં આવે છે.તેથી, નોંધાયેલ દસ્તાવેજ પ્રથમ દૃષ્ટિએ કાયદામાં માન્ય રહેશે.આમ, સાબિતીની જવાબદારી એવી વ્યક્તિ પર રહેશે જે ધારણાને રદિયો આપવા માટે પુરાવા તરફ દોરી જાય છે.તાત્કાલિક કેસમાં, પ્રતિવાદી નંબર ૧ ઉપરોક્ત ધારણાને રદિયો આપી શક્યો નથી.

જો વાદી દ્વારા જ્યારે તે સગીર હતો ત્યારે કોઈ ખત ચલાવવામાં આવ્યું હતું અને તે રદબાતલ હતું, તો તેની પાસે મિલકતને કથિત રીતે તેના હેઠળ

પહોંચાડવા માટે દાવો દાખલ કરવા માટે બે વિકલ્પો હતા.તેઓ દસ્તાવેજના ૧૨ વર્ષની અંદર અથવા બહુમતી પ્રાપ્ત કર્યાના ૩ વર્ષની અંદર દાવો દાખલ કરી શકે છે.અહીં, વાદીએ દસ્તાવેજના ૧૨ વર્ષની અંદર અથવા બહુમતી પ્રાપ્ત કર્યાના ૩ વર્ષની અંદર દાવો કર્યો ન હતો.તેથી, મુકદ્દમાને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા સમય મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હોવાનું યોગ્ય રીતે માનવામાં આવ્યું હતું.

નીચલી અપીલીય અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલત દાવો મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત ન હોવાનું કાયદાકીય રીતે યોગ્ય ન હોવાથી, નીચલી અપીલીય અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓ અને હુકમોને રદ કરવા અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા દાવાને બરતરફ કરવા માટે જવાબદાર છે કારણ કે તે સમય મર્યાદા દ્વારા પ્રતિબંધિત છે તે પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે જવાબદાર છે.તેથી, અમે આ અપીલને મંજૂરી આપીએ છીએ, ઉચ્ચ અદાલત અને નીચલી અપીલ અદાલતના ચુકાદાઓ અને હુકમોને રદ કરીને અને ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદા અને હુકમને પુનઃસ્થાપિત કરીએ છીએ.પક્ષકારોને તમામ અદાલતોમાં તેમનો સંબંધિત ખર્ચ ઉઠાવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

એસકેએસ

અપીલ મંજૂર.

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.